

המתיחות הגואה בין סין לאוסטרליה - לקחים לישראל

גליה לביא ורותם נוסם

שורת פרסומים באוסטרליה בעניין השפעה סינית בפוליטיקה, בכלכלה ובאקדמיה האוסטרלית הובילה למחאה ציבורית, ונבחרי הציבור ביבשת אוסטרליה נאלצו לחוקק חוקים ותקנות חדשים שירסנו את ההשפעות הזרות בפוליטיקה ויהדקו את הרגולציה על השקעות. המתח באוניברסיטאות החרף עד כי סין נאלצה להוציא אזהרה נדירה לסטודנטים שלה הלומדים באוסטרליה, מחשש לביטחונם, וזאת לאחר מספר מקרים של הכאת סטודנטים סינים ופרסום עלונים גזעניים בשתי אוניברסיטאות במלבורן.¹ לכאורה, האירועים ביבשת המרוחקת אינם נוגעים לישראל. אומנם אוסטרליה וישראל הן מדינות דמוקרטיות המנהלות כלכלת שוק חופשי ולשתיהן אותה שותפה אסטרטגית - ארצות-הברית - אך מערכות היחסים שלהן עם סין שונות בתכלית. לאוסטרליה, שיחסיה הדיפלומטיים עם סין הקומוניסטית החלו בשנת 1972, יש חשיבות רבה בעיני סין, המתארת את היחסים בין שתי המדינות כ"שותפות אסטרטגית של תועלת הדדית". קרבתה של אוסטרליה לים סין הדרומי, שסין טוענת לריבונות על רובו, לצד קשריה ויכולת השפעתה על מדינות במרחב אסיה-פסיפיק הם גורמים שבגינם יש לאוסטרליה חשיבות אסטרטגית רבה מבחינתה של סין. נוסף על כך, הקשרים הכלכליים בין המדינות הדוקים וכך גם התלות שלהן זו בזו. סין מקיימת קשרי מסחר ענפים ביותר עם אוסטרליה. מנגד, למרות כינון קשרים דיפלומטיים בין ישראל לסין כבר בשנת 1992, הקשרים הכלכליים בין שתי המדינות עדיין בחיתוליהם, עם היקף סחר דו-צדדי כולל של 9.8 מיליארד דולר (ללא יהלומים) בשנת 2017,² המהווים כתשעה אחוזים בלבד מהיקף הסחר הכולל של ישראל. עיקר העניין הסיני בישראל הוא ביכולת החדשנות המקומית, כפי שהובהר בהגדרת היחסים בין המדינות כ"שותפות מקיפה (אך לא אסטרטגית) לחדשנות", וכפי שמעידות השקעות סיניות מרובות בענף

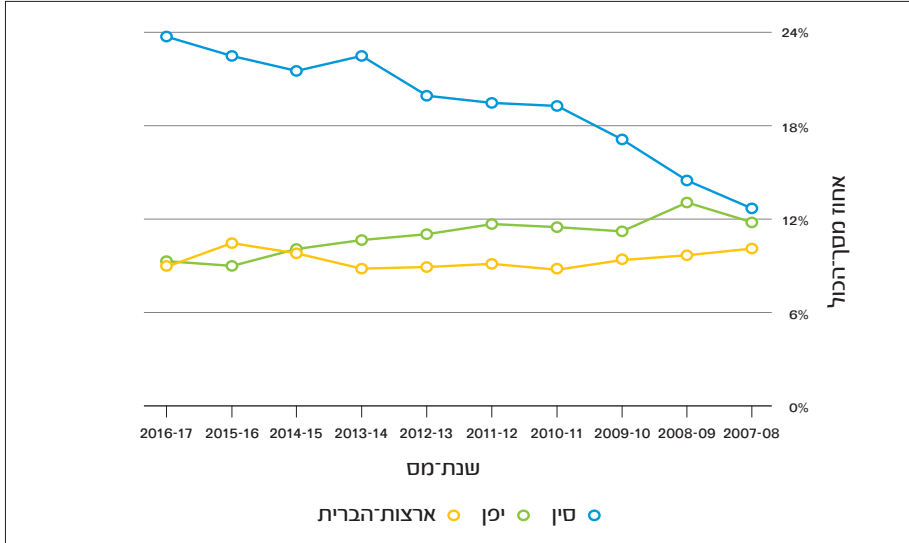
ההיי־טק הישראלי. מבחינה גיאוגרפית ישראל אינה ממוקמת במרחב ההשפעה הראשוני של סין, והיא בעלת משקל מועט בנושאים העומדים במרכז העניין הסיני. זאת ועוד, הצורך של סין ביבוא נפט מהמזרח התיכון יוצר תלות מסוימת שלה בערב הסעודית, באיראן ובעיראק, המשפיעה על מכלול שיקוליה והאינטרסים שלה והופכת את ישראל למשנית עבודה.

למרות השוני הרב בין ישראל לאוסטרליה, יש לישראל מה ללמוד מהאירועים האחרונים ביבשת המרוחקת. מאמר זה יבחן שלושה מהתחומים – כלכלה, פוליטיקה ואקדמיה – שבהם התבטא באוסטרליה פוטנציאל ההשפעה הסינית. בכל אחד מהתחומים הללו ייבחן פוטנציאל ההשפעה הסינית באוסטרליה בהשוואה למצב בישראל, וכן יתוארו מקרים דומים וגם נוספים שכבר אירעו בישראל. מטרת המאמר היא לאתר ולהצביע על פוטנציאל ההשפעה של סין ושל מדינות זרות אחרות על ישראל, ועל אופנים שונים של מענה לאתגר. ממשלת ישראל והגופים הרלוונטיים האחרים יצטרכו למצוא את הדרך המתאימה כדי להבטיח את המשך שיתוף הפעולה הפורה של ישראל עם מדינות זרות, תוך הבטחת עצמאותה של המדינה ומוסדותיה ושגשוגה לאורך זמן.

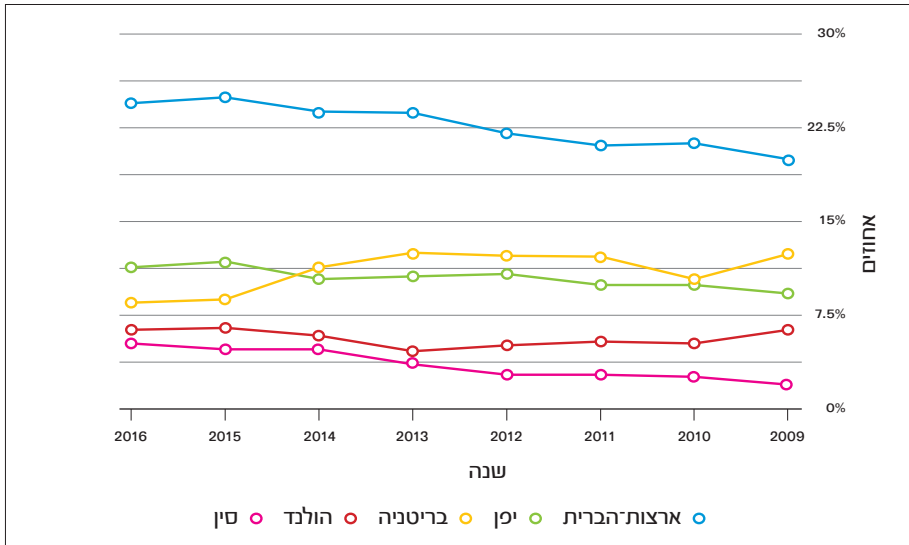
פוטנציאל להשפעה דרך מינוף כלכלי

סין ואוסטרליה מקיימות ביניהן קשרי מסחר הדוקים. סין היא שותפת הסחר הגדולה ביותר מבחינתה של אוסטרליה, עם היקף סחר כולל של 135.6 מיליארד דולר בשנת המס 2016-17, המהווים כ-24 אחוזים מהיקף הסחר הכולל של אוסטרליה. היקף סחר זה עומד בפער גדול משתי שותפות הסחר הבאות אחריה (ראו תרשים 1). במצב שבו כרבע מהיקף הסחר הכולל של אוסטרליה הוא עם סין, התלות הכלכלית שלה בסין גבוהה מאוד. מנגד, גם לסין יש תלות באוסטרליה, בעיקר ביבוא של מינרלים (ברזל ופחם) ממנה. אוסטרליה היא ספקית המינרלים מספר אחת של סין, עם היקף יבוא של כ-40 מיליארד דולר בשנת 2016, יותר מ-40 אחוזים מסך המינרלים שסין מייבאת.³ בניגוד לסחר הענף בין המדינות, היקף ההשקעות הסיניות באוסטרליה נמוך מאוד בהשוואה להשקעות של מדינות אחרות ביבשת האוסטרלית (ראו תרשים 2). בשנת 2016 עמד סך ההשקעות הזרות במדינה על 618 מיליארד דולר, כ-51 אחוזים מהתוצר המקומי הגולמי (תמ"ג) שלה. מתוכו השקיעו חברות סיניות באוסטרליה סך של 32.5 מיליארד דולר – 2.7 אחוזים בלבד מהתמ"ג. היקף השקעה זה ממוקם הרבה אחרי היקף ההשקעה של ארצות־הברית (עם השקעות בסך של כ-151 מיליארד דולר, שהיוו כ-24.5 אחוזים מסך ההשקעות הזרות באוסטרליה בשנת 2016).⁴ היקף ההשקעה הסינית באוסטרליה היה נמוך אף בהשוואה למדינות נוספות כמו יפן (עם

היקף השקעה שהיווה 11.4 אחוזים מסך ההשקעות הזרות), בריטניה (8.5 אחוזים) והולנד (6.3 אחוזים).

תרשים 1: אחוז הסחר האוסטרלי בסחורות ושירותים (יבוא ויצוא), 2007-2017⁵

תרשים 2: חמשת המקורות העיקריים להשקעות זרות ישירות באוסטרליה, כאחוז מסך ההשקעות הזרות⁶

היקף הסחר של ישראל עם סין עמד בשנת 2016 על 9.1 מיליארד דולר (שמונה אחוזים בלבד מהיקף הסחר הכולל של ישראל) שרובו יבוא, שני בהיקפו אחרי הסחר עם ארצות־הברית, שעמד בשנת 2016 על 25.5 מיליארד דולר (20 אחוזים מהיקף הסחר הכולל). לאור מגמת הגידול הרב־שנתית בקשרי הסחר אפשר להניח שהתלות של ישראל בסין גדלה אף היא, אך חשוב לזכור שבניגוד לתלות של אוסטרליה בהשקעות זרות,⁷ בישראל היה היקף ההשקעות הזרות הכולל נמוך מאוד והסתכם ב־3.85 אחוזים בלבד מהתמ"ג שלה בשנת 2016. מתוכן הוערך היקף ההשקעות הסיניות במדינה בהיקף של פחות מחצי אחוז מהתמ"ג.

טבלה 1: השוואת נתונים כלכליים לשנת 2016

ישראל	אוסטרליה	
11 מיליארד דולר	135.6 מיליארד דולר	היקף הסחר הכולל עם סין
1 מיליארד דולר	32.5 מיליארד דולר	סך ההשקעות הסיניות

אם כן, בשונה מאוסטרליה שתלויה מאוד בסחר עם סין, התלות הכלכלית של ישראל בסין כיום נמוכה ביותר. אך למרות שההיקף הנמוך של ההשקעות הסיניות באוסטרליה ובישראל נראה חסר סיכון לשתי המדינות, בחינה מדוקדקת יותר של תחומי העניין של המשקיעים הסינים מציגה פוטנציאל להשפעה סינית על תשתיות אסטרטגיות. כך למשל, באוקטובר 2015 חתמה ממשלת אוסטרליה על הסכם בסך 506 מיליון דולר להחכרת נמל דרווין לחברה הסינית לנדבריידג' (Landbridge) למשך 99 שנים.⁸ כעבור שנתיים ביקשה החברה להעמיד את הנמל כערובה להלוואה בסך 400 מיליון דולר מבנק סיני בבעלות המפלגה הקומוניסטית,⁹ ויצרה סיכון כך שאי־עמידה בתנאי ההלוואה עלולה להעביר את השליטה בנמל לידי ממשלה זרה, ולסכן את עצמאותו של נכס אסטרטגי באוסטרליה.¹⁰

גם בישראל חכרה קבוצת Shanghai International Port Group – SIPG שבבעלות הממשלה המקומית בשאנגחאי את נמל חיפה החדש לתקופה של 25 שנים.¹¹ בהקשר זה יש לזכור כי לאוסטרליה יש יותר מ־70 נמלים, אך לישראל יש בים התיכון רק שניים, ונמל חיפה על תשתיותיו האזרחיות והצבאיות הוא נכס אסטרטגי לישראל. לפיכך, חכירת הנמל יוצרת פוטנציאל השפעה מצד ממשלה זרה על רציפות תנועת הסחורות מהנמל ואליו, כמנף השפעה על ממשלת ישראל.

חכירת נמל חיפה היא רק דוגמה אחת מהפעילויות הכלכליות שחברות סיניות מעורבות בהן בתחום התשתיות בישראל. חברות סיניות חפרו את מנהרות הכרמל, מקימות את נמל אשדוד החדש, חופרות את מנהרות הרכבת הקלה בתל־אביב ומתמודדות על מכרז להרחבת מסילת הרכבת הקלה בירושלים. נוסף על התלות ההדדית בין

התשתיות השונות כמו תשתיות התחבורה, החשמל והמידע,¹² ריכוז רב של תשתיות בידי חברות עסקיות שמקושרות כולן לממשלה זרה אחת עלול ליצור מנוף השפעה על ממשלת ישראל.

באוסטרליה, חששות מניגוד אינטרסים ומפגיעה בביטחון הלאומי הביאו את הרשויות לחסום מספר עסקאות עם חברות סיניות. בשנת 2012 דחה ארגון המודיעין והביטחון האוסטרלי (ASIO) חוזים בסך 30 מיליארד דולר לאספקת ציוד לרשת הפס הרחב הלאומית בידי חברת חוא־וויי הסינית,¹³ ובשנת 2016 חסמה הממשלה עסקה למכירת חלק מ'אוסגריד' – חברת אספקת חשמל מקומית.¹⁴ עוד ב־2016, ממשלת אוסטרליה חסמה פעמיים עסקה למכירת חוה חקלאית עצומה בגודלה לחברה הסינית Shanghai CRED.¹⁵ בתגובה נאלצה החברה הסינית להקים שותפות עם חברה אוסטרלית, וחלקה בשותפות הוא 33 אחוזים מהמניות.¹⁶

גם בישראל נחסמו מספר עסקאות עם חברות סיניות, אך הללו התמקדו בעיקר בתחומים הנוגעים ישירות לתחומי הביטחון. בהקשר זה יש לזכור שגם ישראל וגם אוסטרליה הן שותפות ביטחונית של ארצות־הברית ולכן חלות עליהן מגבלות, במיוחד בתחום היצוא הביטחוני. נוסף על עסקאות בתחומי הביטחון נחסמו בישראל גם מספר עסקאות בתחום הביטוח. לאור היכולת הכלכלית העצומה של סין והניסיון המוכח שלה בהקמת פרויקטים תשתיתיים, ממשלת ישראל רואה בסין גורם אטרקטיבי ביותר לחיזוק קשרי כלכלה בכלל, ולשילוב בפרויקטים רחבי היקף בפרט. אולם על הממשלה להביא בחשבון שקשרים אלו כרוכים במחיר נוסף על המחיר הכלכלי. ככל שיועמקו הקשרים הכלכליים ויורחבו ההשקעות הסיניות, הרגולטורים בישראל יצטרכו לתת את הדעת גם לסיכונים בממד האסטרטגי. דרישות הסף לכל החלטה שיקבלו הן מיפוי והגדרת הנכסים האסטרטגיים בישראל ותמונה רחבה של כלל ההשקעות בה, בדגש על השקעה מטעם גורמים זרים, ובמיוחד ממשלות זרות.¹⁷

השפעה על המערכת הפוליטית

יש לציין שעד לאחרונה החוק באוסטרליה לא אסר על מפלגות לקבל תרומות מגופים זרים. לאחרונה התפרסמו בתקשורת מספר מקרים שבהם חברי פרלמנט אוסטרלים קיבלו תרומות מאנשי עסקים סינים, ובתמורה התבקשו לתמוך בעמדות המדיניות של סין. למרות ריכוז המקרים האחרון, השפעות סיניות על הפוליטיקה האוסטרלית אינן אירוע חדש. אנשי עסקים סינים המקושרים למפלגה הקומוניסטית ולצבא סין העבירו תרומות לפוליטיקאים אוסטרלים כבר בשנת 1993, ומאז שנת 2000 היו מקושרות לסין כ־80 אחוזים מסך התרומות הזרות למפלגות פוליטיות באוסטרליה.¹⁸ בתמורה התבקשו הנתרמים לסייע לצד הסיני במעשים ובתמיכה פומבית בנושאים מסוימים. בין הדוגמאות הבולטות אפשר לציין שני מקרים של השפעה סינית בעקבות תרומה

פוליטית. הראשון – בנובמבר 2014 קיבל שר המסחר לשעבר אנדרו רוב (Andrew Robb) תרומה בסך 40 אלף דולר מאיל נדל"ן סיני בשם הואנג שיאנג-מו (Huang Xiangmo).¹⁹ באותו יום חתם שר המסחר האוסטרלי בפועל על הסכם הסחר החופשי בין סין לאוסטרליה. החשדות התעוררו שוב כעבור שנתיים וחצי, כאשר זמן קצר לאחר סיום תפקידו של רוב כשר המסחר הוא קיבל משרה חדשה בשכר של 880 אלף דולר בשנה, כיועץ בחברת לנדבריג' (Landbridge) הנמצאת בבעלותו של איש עסקים סיני אחר, יה צ'נג (Ye Cheng), המקורב אף הוא למפלגה הקומוניסטית הסינית.²⁰ מקרה אחר שעלה לכותרות לאחרונה הוא המקרה של הסנטור סאם דסטיארי (Sam Dastyari) ממפלגת הלייבור שבאופוזיציה, שגם לו קשרים עם איל הנדל"ן הסיני הואנג. דסטיארי צידד בעמדה הסינית במספר מקרים, לעיתים אף בניגוד לעמדת מפלגתו. כך למשל, ביולי 2014 הוא יצא נגד נאום ברכה שנשא ראש ממשלת אוסטרליה לכבוד ראש ממשלת יפן, שבו נכללו דברי שבח לחיילים היפנים. דסטיארי טען בתגובה כי "מעורבות בסכסוכים טריטוריאליים באסיה מנוגדת לאינטרסים הלאומיים של אוסטרליה".²¹ במקרה אחר, ביוני 2016 איים הואנג למשוך תרומה בסך 320 אלף דולר ממפלגת הלייבור, בשל התבטאות של ראש המפלגה נגד המיליטריזציה של ים סין הדרומי בידי סין.²² למחרת סתר דסטיארי במסיבת עיתונאים את דברי ראש מפלגתו וטען כי "שלמות הגבולות של סין היא עניין של סין".²³ אבל דסטיארי לא הסתפק רק בתמיכה מילולית, ובשתי הזדמנויות גם פנה למחלקת ההגירה וביטחון הגבולות וביקש לסייע להואנג לקבל אזרחות אוסטרלית.²⁴ רצף האירועים הללו עלה לסנטור במשרתו והוא אולץ להתפטר בנובמבר 2017.

בשני המקרים הללו אפשר לזהות דפוס חוזר: איש עסקים סיני עשיר תורם למפלגה פוליטית או לפוליטיקאים, ובהמשך נוצרת מחויבות ונטייה לסייע או לנקוט עמדה נוחה לתורם. חשוב לציין כי לא נודע על מעורבות ישירה של המפלגה הקומוניסטית הסינית במקרים אלו, לפחות לא בצינורות הרשמיים שלה. ייתכן כמובן שאנשי העסקים הסינים פעלו על דעת עצמם, מתוך תחושת פטריוטיות למדינתם. כל אלו אין בהם כדי לסתור את פוטנציאל ההשפעה הזרה על המערכת הפוליטית בהכוונה מפלגתית, ביוזמה אישית או כתוצאה נסיבתית. אוסטרליה פועלת עתה לעדכון החוק ולאיסור על תרומות זרות למפלגות פוליטיות.²⁵

בשונה מאוסטרליה, המערכת הפוליטית בישראל מוגנת חלקית מפני תרומות זרות, בדיוק כדי למנוע מקרים כאלה. חוק המפלגות הפוליטיות (מימון) תשל"ג – 1973 וחוק המפלגות תשנ"ב – 1992 אוסרים על מפלגות לקבל תרומות מגורמים שאינם בעלי זכות בחירה לכנסת ישראל. אך למרות זאת, החוק אינו אוסר על תרומות זרות ישירות לפוליטיקאים ואינו חוסם את האפשרות להשפעה זרה על המערכת הפוליטית בישראל. ובכל זאת, לא ידועים לנו עד כה מקרים של תרומות מגורמים סיניים

לפוליטיקאים ישראלים. מנגד, סין פעלה בדרך שונה במקרה אחד, והצליחה להשפיע על קבלת ההחלטות בישראל באמצעות לחץ מדיני, כאשר בשנת 2013 ממשלת ישראל בראשות בנימין נתניהו מנעה עדות של עד מפתח במשפט נגד הבנק של סין (Bank of China), לאחר לחץ של ממשלת סין.²⁶ התובעים, משפחה יהודית מפלורידה ששכלה את בנה בפיוגוע בתל-אביב, קיבלו עידוד מממשלת ישראל לתבוע את הבנק של סין באשמת העברת כספים לארגוני הטרור שביצעו את הפיגוע. הבנק עצמו טען כי לא ידע למה משמשים הכספים, ולכן ישראל הבטיחה שבמשפט יעיד איש כוחות הביטחון הישראליים, שעדותו הייתה חיונית לסתירת טענות הבנק. כאמור, מתן העדות בוטל לאחר שממשלת סין הבהירה לישראל כי הדבר עלול לפגום ביחסים בין המדינות, כשברקע עתיד היה להתקיים ביקורו הראשון של נתניהו בסין.

מאז שנת 2013 התהדקו מאוד היחסים בין סין לישראל, במיוחד בהיבט הכלכלי. אומנם לא ידועים מקרי השפעה סינית נוספים על פוליטיקאים בישראל, אבל ככל שהקשרים הכלכליים יתהדקו, לא מן הנמנע שפוליטיקאים יהיו חשופים יותר לתביעות, לבקשות ולרמיזות סיניות, או שהם ביוזמתם ינסו לרצות את הסינים כדי לקדם דריסת רגל בשוק העצום במזרח. על ממשלת ישראל לתת את הדעת על סיכון זה ולדון בפתרונות אפשריים.

השפעה במוסדות אקדמיים

חופש הביטוי וחופש המחקר הם מעמודי התווך שעליהם מבוססת הפעילות האקדמית, והם המאפשרים לאקדמיה להשיג את מטרותיה – פיתוח ידע, הנחלתו והכשרת דור העתיד של החוקרים; ביצוע ופרסום של מחקרים מתקדמים ופיתוחן של טכנולוגיות פורצות דרך. התפיסה הדמוקרטית גורסת כי מגבלות על חופש הביטוי וחופש המחקר עלולות לסכן את היצירתיות של החוקרים, ובעקבות זאת לפגוע בפיתוח המדע והטכנולוגיה ובהמשך גם בכלכלת המדינה. לפיכך למדינה, כמו לאקדמיה, יש אינטרס בשמירה על החופש האקדמי ובהגנה על ההון הרוחני שלה. עם זאת, הממשלה והאקדמיה מעוניינות לקדם שיתופי פעולה עם גורמים מחו"ל, הן בצורה של חילופי סטודנטים והן בצורה של מיזמי פיתוח ומחקר משותפים. שני אלה מאפשרים הפריה הדדית של רעיונות, העברת ידע, חיזוק הקשרים ושיפור תדמית המדינה בעולם.

האקדמיה באוסטרליה נשענת במידה רבה על סטודנטים זרים. בשנת 2014 היו כ-38 אחוזים – כ-328 אלף מהסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה במדינה זרים, מתוכם 29.6 אחוזים – כ-97 אלף סטודנטים סינים.²⁷ הסטודנטים הסינים באוסטרליה מצטרפים לקהילה העצומה של אזרחים אוסטרלים ממוצא סיני,²⁸ ויחד הם מהווים קבוצת לחץ המוחה נגד ביקורת על הקו שנוקטת המפלגה הקומוניסטית או מקדמת פעילויות שתומכות בסין. למשל, במספר תקריות ב-2015 התעמתו סטודנטים סינים

באוסטרליה עם מרציהם ואף אילצו אותם להתנצל על דבריהם, זאת לאחר שהללו התבטאו או הציגו מידע באופן הנוגד את המדיניות הסינית, למשל בנושא טייוואן או ים סין הדרומי.²⁹

פעילותם של הסינים הגולים בכלל והסטודנטים הסינים בפרט מכוונת על ידי גוף המכונה 'מחלקת החזית המאוחדת' (United Front Work Department, Zhōnggòng) (zhōngyāng tǒngzhàn bù 中共中央统战部) שהוקם על ידי המפלגה, ותפקידו "לגייס קבוצות קהילות סיניות אוהדות או בעלות פוטנציאל אוהד כדי לשרת את האינטרסים של המפלגה הקומוניסטית הסינית".³⁰ כתוצאה מכך, סטודנטים לאומנים סינים משמשים כסוכני דעה ממשלתיים המפיצים "תעמולה מאושרת רשמית".³¹ בעזרת 'מחלקת החזית המאוחדת' מכוונת המפלגה הקומוניסטית את פעולותיהם של חברי הקהילה הסינית בעולם מתוך רגש של נאמנות למדינת האם שלהם, או בשל לחץ הרשויות הסיניות על הסטודנטים עצמם או על משפחותיהם שנתרו בסין. באקדמיה האוסטרלית נעשה הדבר דרך אגודות הסטודנטים הסינים, המקבלות סיוע מפקידים ומהשגרירות הסינית. כך, לכבוד ביקורו של ראש ממשלת סין באוסטרליה, ארגנה אגודת הסטודנטים עצרת קבלת פנים והשגרירות הסינית סיפקה לה דגלים, הסעות, מזון, עורך דין וגם תמריץ לסטודנטים שהשתתפו בעצרת – תעודות שיסייעו להם למצוא עבודה כשיחזרו לסין.³²

במקרים שבהם סטודנטים סינים משתתפים בפעילויות הנוגדות את קו המפלגה או כאלה הנוגעות בנושאים שסין מגדירה אותם כנושאי "ליבה" הם חשופים לביקורת חריפה, לאיומים ואף לחקירות ומעצרים. דוגמה לכך ניתן לראות במקרה של הסטודנט הסיני טוני צ'אנג, שעסק בפעילויות מחאה נגד אירועי טיאנאמן ובעד עצמאות טייוואן, וכן במהלך ביקור הדלאי לאמה באוסטרליה. לפי הדיווח ביקרו סוכני ביטחון אצל הוריו של צ'אנג המתגוררים בסין, הזהירו אותם מפני מעורבות בנם בפעילויות הללו ודחקו בהם לבקש ממנו להפסיק את פעילותו האנטי-קומוניסטית.³³

נוסף על מעורבות סטודנטים ופעילותם לחיזוק העמדה הסינית, המוסדות האקדמיים באוסטרליה מקושרים לאנשי עסקים סינים שתורמים כספים ומממנים מכוני מחקר פנים-אוניברסיטאיים. כך למשל, ב-2013 הקימה האוניברסיטה הטכנולוגית בסידיני מכון ליחסי סין-אוסטרליה במימון של 1.4 מיליון דולר מטעם איל ההון הסיני הואנג שיאר-מו.³⁴ ב-2016 הקימה אוניברסיטת New South Wales מתחם חדשנות בעזרת 80 מיליון דולר מפרויקט החדשנות של המפלגה הסינית 'הלפיד' (Torch).³⁵ שיתוף פעולה זה העלה חששות מפני מעבר של טכנולוגיות רגישות ויכולות ביטחוניות שעלולות לספק לסין יתרון צבאי באזור, וכן מפני חשיפה מוגברת להשפעה פוליטית זרה. מקרה נוסף – ב-2017 הוקם 'מרכז המחקר החדשני של אוסטרליה-סין בטכנולוגיות מידע ואלקטרוניקה' יחד עם קבוצת אלקטרוניקה סינית (China Electronics Technology)

(Group Corporation), הקשורה בקשר הדוק לצבא סין.³⁶ גם במקרה זה, התמקדות המרכז בטכנולוגיות צבאיות ודו-שימושיות עלולה להוביל להעברת ידע ולסיוע (ללא כוונה) לארגונים זרים, באופן שעלול לסכן את הביטחון הלאומי של אוסטרליה.³⁷ אם כן, אפשר לראות שבאוסטרליה הסיכון להשפעה באקדמיה פועל משני כיוונים – האחד, לחץ של סטודנטים סינים להשפעה על דעת הקהל ועל השיח הציבורי והאקדמי; השני, מימון שותפויות מחקר ומעבר של טכנולוגיות רגישות.

בישראל, פוטנציאל הסיכון נובע בעיקר מהאפשרות השנייה, שכן בניגוד לאוסטרליה, שיעור הסטודנטים הזרים בישראל נמוך ביותר ועומד על 1.4 אחוזים – רק 3,220 מתוך כ-230 אלף סטודנטים בשנת הלימודים תשע"ו. מתוך מספר נמוך זה מוערך מספרם של הסטודנטים הסינים בכמה מאות בלבד.³⁸ מתוך רצון להעלות את מספר הלומדים הזרים בארץ החליטה לאחרונה הוועדה לתכנון ותקצוב (ות"ת) של המועצה להשכלה גבוהה להקצות חמישה מיליון ש"ח לקליטת סטודנטים מצטיינים מחו"ל. יושבת ראש הוועדה פרופ' יפה זילברשץ אף ציינה כי הוועדה "חרתה על דגלה להפוך את ישראל לאבן שואבת של סטודנטים מצטיינים ממדינות שונות בעולם".³⁹ בינתיים, עד שמטרה זו תוגשם, מספרם הנמוך של הסטודנטים הזרים בכלל ושל הסינים בפרט מקשה עליהם להשפיע על מוסדות האקדמיה בישראל ועל דעת הקהל.

עם זאת, האוניברסיטאות בישראל צמאות למימון ולסינים יש יכולת ורצון לספקו ולצאת נשכרים מפירותיו. הדוגמה המוכרת ביותר היא תרומתו של איל ההון הסיני לי קא-שינג, שתנם 130 מיליון דולר לטכניון, לצד תרומה נוספת בסך של 150 מיליון דולר לצורך הקמת מוסד טכנולוגי של הטכניון במחוז גואנג-דונג שבסין.⁴⁰ מוסד טכנולוגי זה צפוי להעניק תארים אקדמיים בכל הרמות, הוא יעודד יזמות והעברת טכנולוגיה וכן יטפח היי-טק תעשייתי אקולוגי.⁴¹ אוניברסיטת תל-אביב הקימה גם היא מיזם משותף עם אוניברסיטת צ'ינג-חואה בבייג'ינג – מכון Xin לבוגרי שתי האוניברסיטאות, בהשקעה של 300 מיליון דולר.⁴² המכון מתמקד בשיתוף פעולה בתחום הננו-טכנולוגיה ובהמשך יורחב גם לתחומים נוספים. בדומה לטכניון ולאוניברסיטת תל-אביב, גם מוסדות נוספים בישראל מקיימים שיתופי פעולה עם גורמים מסין. אוניברסיטת חיפה הקימה מרכז מחקרי משותף עם האקדמיה בשאנגחאי וחתמה על הסכם הבנות עם קבוצת האחזקות והמשקאות הסינית Wahaha, מתוך מטרה לחזק את שיתוף הפעולה בין הצדדים בתחומי מדעי החיים, חקר הים ותחומי ידע יישומיים כמו רובוטיקה וחקר הסרטן.⁴³ הקבוצה הסינית התחייבה להשקיע לפחות 10 מיליון דולר במשך חמש שנים בהקמת מרכז המחקר שיתמחה בתחומים כמו מכוניות אוטונומיות, טכנולוגיות מידע, ביו-טכנולוגיה וזיהוי ביומטרי.⁴⁴

הקשרים המתהדקים בין האקדמיה הישראלית לגורמים בסין מעלים שאלות באשר לכדאיות לישראל בהעברת טכנולוגיות מתקדמות לסין; לצורך לפתח את

משאב החדשנות הישראלית לאורך זמן; בין הסתייעות במשאבי סין לקידומו לבין אובדן יתרון יחסי בסיוע למתחרה רבת עוצמה; וכן באשר ליכולת לשמור על חופש הביטוי וחופש המחקר. נוסף על שאלות אלו, שמן הראוי שממשלת ישראל והגורמים הרלוונטיים יעסקו בהן, ולאור המקרים שאירעו באוסטרליה, שאלה מתבקשת נוספת היא עד כמה הרצון והצורך של המוסדות האקדמיים בישראל במימון הסיני עלולים לחשוף אותם לדרישות שאינן עולות בקנה אחד עם העקרונות שעליהם מושתתת האקדמיה, בין שיגיעו במפורש מהצד הסיני, או בין שיהיו אלו מגבלות שהאוניברסיטה תטיל על עצמה, לשם מניעת פגיעה בתרומות. דרישות כאלה עלו כבר בשנת 2008, כאשר אוניברסיטת תל-אביב נכנעה לדרישה של שגרירות סין להסיר תערוכת מתרגלי פאלון-גונג (שיטת מדיטציה סינית שהמפלגה הקומוניסטית רואה בה איגוד פוליטי אסור, המנסה לערער את ממשלת סין).⁴⁵ למרות התנגדותו של חבר סגל בכיר מהחוג ללימודי מזרח אסיה, הנהלת האוניברסיטה הורתה להסיר את התערוכה, ולכן תבעו מארגני התערוכה את האוניברסיטה בבית המשפט וזכו. בית המשפט הורה להציג את התערוכה במשך שבוע, והשופט אף מתח ביקורת על רשויות האוניברסיטה באומרו כי היא "נכנעה ללחצי השגרירות הסינית שמממנת פעילויות שונות באוניברסיטה".⁴⁶ למרות שמדובר במקרה יחיד, לא קשה לדמיין מצב שבו מוסד אקדמי יהסס לארגן אירועים דומים, או שחבר סגל ירגיש מחויב לצנזר תוכן הנוגע לעניינים סיניים רגישים, מחשש כי הללו יפגעו בתרומות.

סוף מעשה במחשבה תחילה

המקרים המצביעים על המעורבות הסינית באקדמיה באוסטרליה לא משכו תשומת לב רבה בישראל. לכאורה, ישראל רחוקה מאוסטרליה ולא רק מרחק גיאוגרפי. יש הבדלים רבים בינינו לבין אוסטרליה בהיבטים של גודל המדינות, הקרבה הגיאוגרפית לסיין, מבנה המערכת הפוליטית, מידת הנוכחות של סינים במדינה וודאי גם היקף הכלכלה ומידת החשיבות שסין רואה ביחסים הדו-צדדיים על כל אחת ממדינות. למרות זאת ואולי דווקא מפני שישראל "עדיין לא שם", כדאי לה לבחון את המקרים באוסטרליה, שבה מערכת היחסים עם סין כבר התפתחה מאוד, כדי ללמוד ולתכנן את צעדיה בצורה מושכלת ולהבטיח שמערכת היחסים שלה עם סין ועם מדינות אחרות תתפתח באופן החיובי ביותר. יתרה מכך, כפי שהוצג במאמר זה, ישראל אינה חסינה מפני השפעות זרות כבר עתה, ובכל שלושת התחומים שנסקרו כבר אירעו מקרים של השפעה סינית.

באוסטרליה הוביל רצף המקרים שתוארו לעיל לבהלה ציבורית ויצר לחץ על הממשלה לחוקק חוקים ותקנות דחופים, מתוך מטרה להתאים את החוק לאותם מקרים שאירעו. החוק החדש לאיסור על תרומות פוליטיות זרות הוא צעד ראשון

בהבטחת עצמאותה של המערכת הפוליטית, אך אוסטרליה תצטרך להתמודד גם עם בעיה נוספת, שכן תורמים רבים הם אזרחים אוסטרלים ממוצא סיני, שהחוק לא יחול עליהם.

לעומת אוסטרליה, בישראל אין כביכול דחיפות לבצע פעולה מיידית שכן כאמור, ישראל אינה תלויה בסין, והסיכון שיקרו בה מקרים כמו באוסטרליה הוא נמוך. למרות זאת, לישראל יש עתה הזדמנות לבחון את המתרחש במקומות אחרים בעולם ולבצע התאמות במערכת החוק שלה כדי למנוע פרצות, שעלולות להוביל בעתיד להשפעה לא רצויה עליה. סין מציעה לישראל שוק נרחב ושפע של הזדמנויות כלכליות ומפתות עבור חברות עסקיות, גופי האקדמיה והמדינה ככלל. חוק הפיקוח על היצוא הוא נקודת פתיחה חיובית לצמצום הסיכון בתחום הביטחוני, אך ברור כי מאז שנחקק חלה התפתחות רבה בתחומים חדשים, שלא באו לידי ביטוי בנוסח החוק. ממשלת ישראל צריכה לקבוע בשיתוף עם גופים כלכליים וביטחוניים שונים באילו מהנכסים האסטרטגיים של ישראל היא מעוניינת בשותפי סחר או משקיעים זרים, ועל אילו נכסים המדינה אינה מוכנה לוותר, ולכן עליהם להישאר מחוץ לתחום ההשפעה הזרה. כדי לעודד השקעות זרות ובמקביל לשמור על הביטחון הלאומי, על ישראל להקים מערכת רגולציה ברורה ביחס להשקעה בתחומים של טכנולוגיה דו-שימושית וטכנולוגיות מתקדמות אחרות. לשם כך יכולה ממשלת ישראל להפיק תועלת מלמידה מהניסיון האוסטרלי ומודל הרגולציה שלה – 'המועצה לביקורת השקעות זרות' – וכן משיטות רגולציה מוצלחות אחרות בעולם.⁴⁷

תשומת לב מיוחדת יש להקדיש לשיתופי פעולה אקדמיים, תוך הבנת חשיבותם למעמד ולצמיחתם של המוסדות האקדמיים בארץ. על רשויות האוניברסיטה להיות ערות לסיכונים הכרוכים בשיתוף פעולה במחקר העוסק בטכנולוגיות חדשניות ודו-שימושיות. מטבע הדברים, יש חשיבות מיוחדת לראייה המערכתית של הנושא, ולכן יש לגבש פתרון שיבחן את הסיכונים והיתרונות של כל שיתוף פעולה אקדמי ברמה המקומית והארצית. בהקשר זה מומלץ כי הפתרון יגובש בשיתוף עם אנשי אקדמיה ואנשי ביטחון, לצורך הבנת ההשלכות המלאות של השותפות המדוברת, וכדי להציף חששות אפשריים ולהציע פתרונות מתאימים. עד שיגובש פתרון כזה, על המוסדות האקדמיים להיות מודעים לפוטנציאל ההשפעה של גורמים זרים, הן בהקשרים של חופש הביטוי והחופש האקדמי והן בהקשרים של העברת ידע וטכנולוגיה מתקדמת. המקרים האחרונים שאירעו באוסטרליה יכולים לסייע לניסוח מתאר ייחוס רלוונטי לממשלת ישראל ולרשויותיה בנושא זה, לקיום הערכת מצב בנושא פוטנציאל השפעה של ממשלות זרות על השלטון, המשק, החברה והכלכלה בישראל, ולשם כינון מנגנונים לצמצום הסיכון. היחסים של ישראל עם מדינות זרות וסין ביניהן חשובים להמשך

עתידה של המדינה ולשגשוגה, ולכן יש להבטיח את המשכיותם החיובית, תוך שמירה על האינטרסים ועל עצמאותה האסטרטגית של ישראל.

הערות

- 1 Christopher Knaus, "Chinese Government Warns Students in Australia are at Risk of Attack", *The Guardian*, December 22, 2017, <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/dec/22/chinese-government-warns-students-in-australia-are-at-risk-of-attack>
- 2 ראו: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, יבוא ויצוא, חלוקה לפי סחורות – סין. ינואר 2018, http://www.cbs.gov.il/www/fr_trade/d4t26.pdf
- 3 הנתונים נלקחו מאתר הבנק העולמי, https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2016/TradeFlow/Import/Partner/all/Product/25-26_Minerals
- 4 Edmund Tang, "Australia's Inward FDI Stock Surged to Almost A\$800 Billion in 2016", Australian Trade and Investment Commission, May 11, 2017, <https://www.austrade.gov.au/news/economic-analysis/australias-inward-fdi-stock-surged-to-almost-800-billion-in-2016>
- 5 מקור הנתונים: Department of Foreign Affairs and Trade, December, 2017, <https://dfat.gov.au/trade/resources/trade-statistics/Documents/dfat-adjustments-to-abs-official-trade-data.pdf>
- 6 Edmund Tang, "Australia's Inward FDI Stock Surged to almost A\$800 Billion in 2016", Australian Trade and Investment Commission, May 11, 2017, <https://www.austrade.gov.au/news/economic-analysis/australias-inward-fdi-stock-surged-to-almost-800-billion-in-2016>
- 7 היקף ההשקעות הזרות באוסטרליה הסתכם בכ-47 אחוזים מהתמ"ג שלה בשנת 2016, שם.
- 8 Helen Davidson, "Chinese Company Secures 99-Year Lease of Darwin Port in \$506m Deal", *The Guardian*, October 13, 2015, <https://www.theguardian.com/australia-news/2015/oct/13/chinese-company-secures-99-year-lease-of-darwin-port-in-506m-deal>
- 9 Helen Davidson, "Refinancing of Port of Darwin Raises Fresh Concerns over Chinese Lease", *The Guardian*, June 9, 2017, <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/jun/09/refinancing-of-port-of-darwin-raises-fresh-concerns-over-chinese-lease>; Nick McKenzie and Richard Baker, "Darwin Port Owner Landbridge Seeks \$500m Loan from China", *Financial Review*, June 7, 2017, <http://www.afr.com/business/darwin-port-owner-landbridge-seeks-500m-loan-from-china-20170607-gwmj7s>
- 10 שם.
- 11 אבי בר-אלי, "הסינים באים: יבנו נמל פרטי באשדוד ויפעילו נמל חדש בחיפה", *זה מרקר*, 23 במארס 2013, <https://www.themarker.com/dynamo/1.2597650>
- 12 הראל מנשרי וגיל ברעם, "תשתיות קריטיות והשפעת התלות ביניהן בעת תקיפה קיברנטית — המקרה האמריקאי", *צבא ואסטרטגיה*, כרך 7, גיליון 1, מארס 2015, עמ' 73-92.
- 13 Maggie Lu-Yue Yang, "Australia Blocks China's Huawei from Broadband Tender", *Reuters*, March 26, 2012, <https://www.reuters.com/article/us-australia-huawei-nbn/australia-blocks-chinas-huawei-from-broadband-tender-idUSBRE82P0GA20120326>
- 14 Peter Wells, "Australia Blocks Ausgrid Bids on National Interest Grounds", *Financial Times*, August 11, 2016, <https://www.ft.com/content/f017c942-9d35-337d-aa89-0e3f26176d2d>
- 15 "Australia Blocks Land Sale to Chinese for Second Time in Six Months", *Reuters*, April 29, 2016, <https://www.reuters.com/article/us-australia-china-landsale/australia-blocks-land-sale-to-chinese-for-second-time-in-six-months-idUSKCN0XQ0KR>

- 16 “Australia’s Rinehart and China’s Shanghai CRED Agree on Deal for Kidman Cattle Empire”, *Reuters*, October 9, 2016, <https://www.reuters.com/article/us-australia-china-landsale-dakang-p-f/australias-rinehart-and-chinas-shanghai-cred-agree-on-deal-for-kidman-cattle-empire-idUSKCN129080>
- 17 נושא ההשקעות הסיניות והרגולציה הקיימת בישראל נדון בהרחבה במוזכר זה במאמרו של דורון אלה, “רגולציה על השקעות ורכישות זרות בישראל ובעולם במבט השוואתי: סין כמקרה בוחן”.
- 18 בעבר לא הייתה למפלגות הפוליטיות האוסטרליות מגבלה על תרומות פוליטיות זרות, אך הן נדרשו להציג כל תרומה מעל 13,500 דולר. in Dr Damon Muller, “Election Funding and Disclosure in Australia: A Quick Guide to Recent Reforms and Current Issues”, Parliament of Australia, July 10, 2017, https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/tp/tp1718/Quick_Guides/ElectionFunding
- 19 Gina McColl, “Chinese Interests Play Increasing Role in Australian Political Donations”, *The Sydney Morning Herald*, May 21, 2016, <http://www.smh.com.au/federal-politics/federal-election-2016/chinese-interests-play-an-increasing-role-in-australian-and-political-donations-20160517-goxl8b.html>
- 20 Nick McKenzie, Richard Baker and Chris Uhlmann, “Liberal Andrew Robb Took \$880k China Job as Soon as He Left Parliament”, *The Age*, June 6, 2017, <http://www.theage.com.au/national/investigations/liberal-andrew-robb-took-880k-china-job-as-soon-as-he-left-parliament-20170602-gwj3e.html>
- 21 Andrew Bolt, “Australian Politics – Senator Dastyari and Carr: Took China’s Cash, Took China’s Side”, PA Pundits – International, September 8, 2016, <https://papundits.wordpress.com/2016/09/08/australian-politics-senator-dastyari-and-carr-took-chinas-cash-took-chinas-side/>
- 22 Nick McKenzie, Chris Uhlmann, Daniel Flitton and Richard Baker, “ASIO Warns Political Parties over Foreign Donations”, *ABC News*, June 6, 2017, <http://www.abc.net.au/news/2017-06-06/asio-warns-political-parties-over-foreign-donations/8590162>
- 23 Louise Yaxley, “Sam Dastyari Should Quit Parliament over China Revelations, Julie Bishop Says”, *ABC News*, November 29, 2017, <http://www.abc.net.au/news/2017-11-29/sam-dastyari-donations-controversy-grows-calls-for-him-to-quit/9208358>
- 24 Chris Uhlmann and Caitlyn Gribbin, “Malcolm Turnbull Orders Inquiry Following Revelations ASIO Warned Parties about Chinese Donations”, *ABC News*, June 6, 2017, <http://www.abc.net.au/news/2017-06-06/turnbull-orders-inquiry-following-revelation-asio-warned-parties/8592308>
- 25 Jonathan Pearlman, “Australia Bans Foreign Donations to Political Parties after China Controversy”, *The Telegraph*, December 5, 2017, <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/12/05/australia-bans-foreign-donations-political-parties-china-controversy/>
- 26 אייפי, “ישראל נכנעה ללחץ הסיני: לא תאפשר עדות בתביעה נגד בנק שמימן טרור”, **הארץ**, 17 בנובמבר 2013, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2167141>
- 27 הנתונים נלקחו מאתר רשת החינוך האוסטרלית, <http://www.australianuniversities.com.au/directory/student-numbers/>
- 28 לפי לשכת הסטטיסטיקה האוסטרלית, נכון ל-2016 היו כרבע מאוכלוסיית אוסטרליה זרים, ומהם היו 8.3 אחוזים (כחצי מיליון איש) ממוצא סיני, <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/Lookup/by%20Subject/2071.0~2016~Main%20Features~Cultural%20Diversity%20Article~60>

- Gwyneth Ho, "Why Australian Universities have Upset Chinese Students", *BBC News*, 29
September 5, 2017, <http://www.bbc.com/news/world-australia-41104634>
- "How Chinese Government Uses 'Front Organisations' to Influence Australian Society and 30
Monitor Behaviour of its Citizens Studying There", *South China Morning Post*, January 31,
2018, <http://www.scmp.com/news/asia/australasia/article/2131309/how-chinese-government-uses-front-organisations-influence>; Mercy A. Kuo, "China's United Front Work: Propaganda
as Policy", *The Diplomat*, February 14, 2018, <https://thediplomat.com/2018/02/chinas-united-front-work-propaganda-as-policy/>
- Nick McKenzie, Richard Baker, Sashka Koloff and Chris Uhlmann, "China's Operation 31
Australia: the Party Line", *The Sydney Morning Herald*, 2017," <http://www.smh.com.au/interactive/2017/chinas-operation-australia/soft-power.html>
- ש.ם. 32
ש.ם. 33
- James Leibold, "The Australia-China Relations Institute", La Trobe University, June 4, 2017, 34
<http://www.latrobe.edu.au/news/articles/2017/opinion/the-australia-china-relations-institute>
- Anders Furze and Louisa Lim, "'Faustian Bargain': Defence Fears Over Australian University's 35
\$100m China Partnership", *The Guardian*, September 19, 2017, <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/sep/19/faustian-bargain-defence-fears-over-australian-universitys-100m-china-partnership>
- "New Joint IET Research Centre with CETC", UTS University, April 26, 2017, <https://www.uts.edu.au/about/faculty-engineering-and-information-technology/news/joint-iet-research-centre-china> 36
- Danielle Cave and Brendan Thomas-Noone, "CSIRO Cooperation with Chinese Defence 37
Contractor should Raise Questions", *The Guardian*, June 2, 2017, <http://psc.bellschool.anu.edu.au/news-events/news/5404/csiro-cooperation-chinese-defence-contractor-should-raise-questions>
- על פי סקר שערכנו בין האוניברסיטאות המובילות בישראל. 38
- ספי קרופסקי, "חמישה מיליון שקל יוקצבו לקליטת סטודנטים מחו"ל", *כלכליסט*, 19 בדצמבר 39
2017, <https://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3727680,00.html>
- "Technion Gets \$130 Million Donation to Build China Branch", *Haaretz*, September 29, 40
2013, <https://www.haaretz.com/israel-news/business/.premium-1.549516>
- "Guangdong Technion Israel Institute Of Technology", Technion International, <http://int.technion.ac.il/about/research/tgit-open-positions/> 41
- "TAU and Tsinghua University Launch \$300M Research Center", Tel-Aviv University, 42
May 27, 2014, https://english.tau.ac.il/news/xin_center
- "שיתוף פעולה חיפה-סיין", אוניברסיטת חיפה, 12-2012, <http://www.haifa.ac.il/index.php/he/2012-12-16-11-30-04/2015-01-25-11-22-48/1981-2016-11-07-08-57-55> 43
- Max Schindler, "Chinese Millionaire to Set Up Artificial Intelligence Lab in Haifa", *The 44
Jerusalem Post*, September 23, 2017, <http://www.jpost.com/Israel-News/Chinese-millionaire-to-set-up-artificial-intelligence-lab-in-Haifa-505742>
- רד לוביץ' ויהלי מורן זליקוביץ', "אוניברסיטת ת"א הסירה תערוכה משיקול זר", *ynet*, 30
בספטמבר 2009, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3783336,00.html> 45
- ש.ם. 46
- נושא זה נדון בהרחבה במזכר זה במאמרו של דורון אלה, "רגולציה על השקעות ורכישות זרות 47
בישראל ובעולם במבט השוואתי: סין כמקרה בוחן".